

LAJOS KOSSUTH A MAĎARSKÁ REVOLUCE V ČESKÉ SPOLEČNOSTI (S DŮRAZEM NA DÍLO KARLA HAVLÍČKA A LUDVÍKA RITTERSBERGA)*

Magdaléna Pokorná (Praha)

Lajos Kossuth and the Hungarian Revolution in Czech Society (with an Emphasis on the Works of Karel Havlíček and Ludwig Rittersberg)

Abstract: Lajos Kossuth (1802–1894) has been the symbol of not only the revolution in Hungary in 1848 but also of the Hungarian national movement in general. The article draws attention to some major published reflections of Hungarian politics and mainly its representatives in the Czech press in 1848–1852 with particular focus on Lajos Kossuth in the texts by the journalists Karel Havlíček (periodical production) and Ludwig Rittersberg (*Kapesní slovníček novinářský a konversační* /A Pocket Dictionary of Journalism and Conversation/). With respect to the genre diversity of their publications (the periodically issued press in the case of Havlíček and collected works, albeit of journalistic character, in the case of Rittersberg), however, it would be almost purposeless to compare these two testimonies of the period in question in detail. Each of them fulfilled their role in the public space: one was engaged in news reporting, whereas the other, after some time, remembered the values, people or events gradually forgotten in the changing political situation after the defeat of the revolution. Although Havlíček and Rittersberg were not in entire ideological agreement and alienated during the revolutionary period, they both criticised Kossuth's national policy towards Slavs. Havlíček's *Národní noviny* [National Newspaper] and his *Slovan* [The Slav] as well as his publication *Duch Národních novin* [The Spirit of the National Newspaper] and *Epištoly kutnohorské* [The Kutná Hora Epistles] were officially forbidden in 1850–1851; likewise the publication of Rittersberg's work in the Austrian monarchy was forcibly interrupted at the entry 'Medakovič' in 1852. In this connection, the author also mentions the prepared glossary of another part of Rittersberg's work, which remains unprocessed in the Literary Archives of the Museum of Czech Literature, paying attention to Rittersberg's focus on major Hungarian figures, life and institutions. In the next part of the work, the author, based on her analysis of the list of prohibited publications (Chronologicko-abecední seznam tisků zakázaných v monarchii podle nařízení ministerstva vnitřní z roku 1851 a tiskového nařízení policejních úřadů z roku 1852 /A Chronological-Alphabetical List of Publications Prohibited in the Monarchy According to a Decree of the Ministry of the Interior of 1851 and a Press Regulation of Police Authorities of 1852/) has provided specific examples of the restrictions to which the books published on the topic of Hungarian revolution had been subjected. Nevertheless, the governmental authorities were not satisfied with the policy of prohibiting individual publications, so that, in the end, a ban was imposed on 3 March 1853 on any information on Kossuth as well as on the Italian revolutionary Mazzini and on their 'treacherous proclamations'.

Keywords: Czech lands – revolution of 1848 and 1849 – Lajos Kossuth – Karel Havlíček – Ludwig Rittersberg

V období 1848 až 1852 byla reflexe maďarské revoluce a představení jejích hlavních představitelů (zejména Lajose Kossutha) aktuálním politickým tématem. Zde je v kontextu dobového tisku i úředních zásahů a konkrétních zákazů publikací s maďarskou tematikou v habsburské monarchii, resp. v českém prostředí, analyzováno zejména žurnalistické dílo Karla Havlíčka a *Kapesní slovníček novinářský a konversační* od Ludvíka Rittera von Rittersberga.

Státní kancléř Klemens kníže Metternich, když prý uvažoval o tom, jak se vypořádat s maďarským novinářem Lajosem Kossuthem, po té, co byl na počátku čtyřicátých let 19. století propuštěn kvůli svým tiskovým deliktům z tříletého vězení, prý prohlásil: „Využít ho nebo oběsit“. Nestalo se tehdy ani jedno ani druhé a Lajos Kossuth (1802–1894) se stal a zůstává dodnes nejen symbolem revoluce v Uh-

rách roku 1848, ale symbolem maďarského národního hnutí obecně.¹

Syn z poměrně nezámožné rodiny vystudoval práva a po krátké praxi v soukromých službách se stal velmi rychle mimořádně vlivným veřejným činitelem. Nejdříve (v letech 1832–1836) jako sněmovní zpravodaj v *Országgyűlési Tudósítások* (Sněmovní zprávy) a *Törvényhatósági Tudósítások* (Zákonodárné zprávy) obhajoval jednoho z vůdců sněmovní mládeže László Lovassyho. Když ve svém listě uveřejnil zprávu o politickém hnutí v župách, odsoudila jej vídeňská vláda do vězení (1837–1840). Po propuštění z vězení na základě žádosti uherského sněmu z let 1839–1840, urgence Ference Deáka a dalších pracoval jako novinář i nadále, a to v prvních významnějších maďarských novinách *Pesti Hírlap* (*Pešťský věstník*). Věznění mu navíc zajistilo široké sympatie veřejnosti.

* Tento příspěvek vznikl s podporou dlouhodobého koncepčního rozvoje výzkumné organizace RVO 67985963.

¹ Moderní zájem maďarské historiografie o tuto problematiku dokládají mnohá díla, připomeňme zde alespoň DEÁK, István. *Die rechtmässige Revolution. Lajos Kossuth und die Ungarn 1848–1849*. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1989; STRAUB, Éva. *A Kossuth – emigráció olaszországi kapeslotai 1848–1866*. Budapest 1998.

Kossuth se od počátku své veřejné kariéry výrazně angažoval ve prospěch maďarských národních záležitostí, včetně dosud zaostalé hospodářské sféry. V ní preferoval – navzdory svému liberalismu – výrobky z Uher. „Celkově překročil dosavadní hranice reformního hnutí a změnil jeho charakter, formy a tendence, a to jak ve vztahu a poměru Uher k Rakousku, tak ve vztahu k nemaďarským národnostem Uher.“² Právě vztah k nemaďarským, zejména slovanským národnostem se stal klíčovým problémem v revolučním období. Kossuth a jeho stoupenci se upnuli k požadavku jednotného národního, tedy maďarského státu. Ostatní jazyky byli schopni tolerovat v podstatě jen v jejich kulturní, v žádném případě státní funkci. Zastávali princip historického práva a státní ideje. Nároky slovanských národů na svém území tedy neuznávali, výjimku činili pouze u Chorvatů. Tyto názory v revolučním období jen eskalovaly. Kossuth v této době, v roce 1847, dosáhl důležité mety, přestože se sám nemohl opřít o nějaký významný finanční majetek, s pomocí uherských magnátů, mj. Lajose Batthyányho, se stal na podzim 1847 poslancem. V této funkci jej zastihly revoluční události z jara 1848, kdy Kossuth dosáhl vrcholu své kariéry. Podle všech svědectví byl Kossuth mimořádně talentovaný řečník, který dokázal vmlouvavostí i patosem získat sympatie veřejnosti, nadarmo se mu neříkalo „Květ výmluvnosti“.

Maďarská revoluce v roce 1848 zrušila feudální výsady a poddanství a nabídla všem občanská práva, ale národnostní problémy neřešila. „V tomto smyslu byla objasňována i představa uherského politického národa, který měl slučovat příslušníky všech národností Uher na základě stejných občanských práv pod vedením Maďarů jako nejvyspělejší a vládnoucí národnosti, tedy jediného oprávněného národa Uher.“³ Národnostní otázka tak vytvořila velký konfliktní potenciál, reflektovaný jak soudobou historiografií, tak Kossuthovými současníky.

Reflexe Lajose Kossutha v českých zemích v tisku i ve veřejném mínění

Reflexe uherských událostí a jejich představitelů, zejména Lajose Kossutha, v českém prostředí nebyla během revoluce a po ní jednotná.⁴ Český tisk odmítal maďarskou politiku pro spojenectví s všenněmeckým hnutím i pro kritický postoj ke Slovanskému sjezdu a ke Slovanstvu obecně hned v květnu 1848. V Tomkově *Pokroku*, krátkodobě vycházejícím deníku v červnu 1848, je i článek o tom, jak se venkovský lid chystá do boje proti Maďarům.⁵

Moravské noviny 9. listopadu 1848 Kossutha jmenovitě ostře odsuzovaly: „Košut jest buřič a svědce národa svého,

jest kejklř politický, jenž do takového zmatku přivedl zem uherskou, a tak zamotal klubko osudu jejího a tolik uzlů navázal, že snad nebude možná rozpléstí je, nýbrž jen přetnouti.“

Hlas na Kossuthovu obranu se ozval v těchto *Moravských novinách* i v lednu 1849: „Na Košuta⁶ štvete a nepomníte, že on je otec dokonalej svobody a že on celé Rakousko vytrhl z Meternikového (!) Egypta“.⁷ Sympatie k maďarské politice projevovali v téže době i čeští radikální demokraté v řadě svých textů, a to i z pera Emanuela Arnolda.⁸ Karel Sabina také hned v prvním čísle svého *Tábora* počátkem května 1849 uveřejnil portrét Lajose Kossutha i generála Bema a přislíbil, že v dalším čísle zveřejní podrobný Kossuthův životopis, ale k tomu už kvůli odhalenému májovému spiknutí nedošlo. Ale Sabina nebyl první, kdo českému čtenáři zamýšlel podat Kossuthův životopis. Již od druhého čísla *Sedlských novin*, tedy od 3. dubna 1849, jej uveřejňoval na pokračování Josef Kajetán Tyl. Představil jej jako jednoho z těch mužů, kteří hýbají současnými světovými událostmi a jimž se chtěl ve svém časopise věnovat. Konkrétně začal Kossuthem i proto, že „je třeba znát své přátele i nepřátele“: „Košut dokázal ovládnout polovinu říše a také popudit jednotlivé národy v zemi proti sobě, mezi světové velikány se tedy zařadil.“ Tyl na něm ocenil zejména jeho výjimečné řečnické schopnosti a doložil to i parafrází a ukázkami z jeho proslulé řeči z 11. června 1848. Tyl respektoval, že i když je to „náš nepřítel“, je to „muž ohnivého ducha, ve všem počínání nad míru horlivý, odvážlivý a ve svých předsevzetích vytrvalý“.⁹ Tyl vědomě nehodnotil Kossuthovy činy, protože ještě nejsou uzavřeny, ale už předvídal, že „jeho jméno bude mezi Maďary živé, dokud maďarský jazyk nezhyne“.⁹

Názor na maďarské revoluční události neutvářel v českém prostředí jen liberální či radikálně demokratický tisk, ale také církevní a ultramontánní kruhy a zvláště jejich cílená protirevoluční propaganda, která například v německém spisku *Ludwig Kossuth, geweißagt in der Offenbarung Johannis*, vydaném v roce 1849 v Olomouci, představila politickou činnost Lajose Kossutha jako apokalyptickou pohromu s nedozírnými následky.¹⁰ Odmítavě se vůči maďarské politice vyslovil také budoucí redaktor *Pražských novin* Václav Jaromír Pícek ve své brožuře *Politické zlomky o Čechách co příspěvek k ocenění politického a národního snažení Čecho-Slovani*, která ač v roce 1850, vyšla ještě před koncem roku 1849, a to v české i německé verzi. Pícek v ní posuzoval nedávné revoluční události a to z pozice „strany pořádku“; ostře zaútočil na Karla Havlíčka. Jeho předběžnové žurnalistické působení sice ocenil, ale o to víc odsuzoval jeho razanci za revoluce.¹¹ Stejně odmítal Fran-

² Maďarskou literaturu ke Kossuthovi a liberálnímu proudu maďarské revoluce shrnuje IRMANOVÁ, Eva. Maďarský liberalismus 19. století (Széchenyi, Kossuth, Eötvös), *Slovanské historické studie* 21, 1995, s. 93–127, cit. s. 102.

³ IRMANOVÁ 1995, s. 108.

⁴ Podrobněji dříve vydané práce Josefa Macůrka, např. *Dějiny Maďarů a uherského státu*, Praha 1937; ŠINDELÁŘ, Bedřich. *Ohlas maďarské revoluce 1848–1849 na Moravě a ve Slezsku* (= Rozpravy ČSAV, řada společenských věd, roč. 67, seš. 3), Praha 1957; nyní zejména PRAŽÁK, Richard. *Dějiny Uher a Maďarska*, Praha 2000, s. 197–208; PRAŽÁK, Richard. *Lajos Kossuth*, Brno: Masarykova univerzita, 1994.

⁵ *Pokrok*, č. 1, s. 3.

⁶ V přímém citátu F. M. Klácela i dalších autorů respektují jeho způsob psaní jména Lajose Kossutha.

⁷ PRAŽÁK. Brno 1994, s. 5, cituje Přílohu k *Moravským novinám* ze dne 2. ledna 1849.

⁸ ARNOLD, Emanuel. *Válka uherská. Občanské noviny*, 1849, 9. 1. Arnoldovi následně při vyšetřování v roce 1854 sympatie k Uhrám přitížily.

⁹ TYL, Josef Kajetán. *Košut. Sedlské noviny* 1, 1849, č. 1, 3. 4.

¹⁰ Podrobněji HLAVAČKA, Milan a kol. *České země v 19. století. Proměny společnosti v moderní době II*. Praha 2014, s. 266–267.

¹¹ Podrobněji POKORNÁ, Magdaléna. „Havlíček novinami svými tou měrou po březnu roku 1848 škodil, jakou před březnem prospěl.“ Karel Havlíček a Václav Jaromír Pícek. In TÁŽ. *Jedna hora vysoká je a druhá je nízká. Karel Havlíček a jeho souputníci v korespondenční a literární komunikaci*. Praha 2016.

tiška Ladislava Riegra. Ocenil, stejně jako u Havlíčka, jeho předběřnou reprezentaci českých zájmů, z revolučního období jej výslovně pochválil jen za odpor proti maďarské revoluci. „...s pravici prorazil, aby se deputace překotných Maďarů do sněmu nepustila. Za skutek ten národové rakouští a zvláště slovanští věčně Riegrovi vděční budou, protože skutkem tím hráze vyroubil proti povodni všeobecného převratu a zmatku, jakož i proti Frankfurto-maďarství, ježto chtělo rakouskou říši roztrhat a caparty její z části k oněm dvěma obmýšleným republikám, maďarské totiž a velko-německé, přivtělit.“¹²

Mínění české veřejnosti ve vztahu k Uhrům a jejich představitelům ovlivnila říjnová revoluce 1848 ve Vídni. Důležitým okamžikem ve vzájemných vztazích bylo pak maďarské odmítnutí nástupu nového císaře v prosinci 1848, zásadním mezníkem bylo nakonec přijetí oktrojované ústavy po rozehnání kroměřížského sněmu v březnu 1849 a následná reakce Uher, kde vyhlásili nezávislost. Maďarská problematika se objevovala ve veřejném prostoru i jiným způsobem než prostřednictvím periodického tisku. O vztahu Maďarů a Slovanů se také zpívalo: „V Budíně, v Pešti, v hlavním to městě, všichni Maďaři jsou pozdviženi, chtějí, aby Slováci byli jim otroci, jim jen sloužili.“¹³ Lidový folklór pak dokonce představoval Kossutha jako syna Josefa II., ba i jako potomka legendárního krále Ječmínka. Na slováckém Podluží se dokonce dlouho zpívalo: „Dobře bylo v uherskej krajině, dokud býval Kossuth při Budíně.“¹⁴

Koncem února 1849 došlo v Praze k incidentu mezi studenty a vojáky, přičemž studenti údajně pokřikovali na vojáky „Kossutha na vás!“ Josef Václav Frič později vzpomínal, že když 11. dubna odjížděla z Prahy maďarská posádka do Uher, provázely ji davy lidí až na nádraží a provolávaly slávu jim i Lajosi Kossuthovi.¹⁵ Studentské projevy sympatií zaznamenaly úřady i při tradiční prvomájové veselici ve Střemce dne 1. května 1849.¹⁶ Skutečnost, že od února 1849 byly v Praze evidovány takovéto veřejné projevy sympatií ke Kossuthovi mezi studenty i mezi prostým obyvatelstvem, zaznamenal i německy publikující Anton Springer ve svém díle *Österreich nach der Revolution*, vydaném v Lipsku a Praze v roce 1850: „Až do rozpuštění kroměřížského sněmu Maďaři byli v Praze nenáviděni, Slováci vítáni a Jelačič obdivováni; lidé jako Štúr hlásali křížovou válku proti Maďarům. Po rozpuštění nastal obrat. Lid očekával jen od Maďarů zachránění svobody; člověk nemohl jít okolo větší budovy nebo zdi, aby tam nenalezl napsáno velikými tahy nevyhnutelné „Éljen Košut!, na totéž heslo se připojelo v hostincích, ono znělo ulicemi do noci, bylo slyšeno od dětí, ba i od slováckých hochů, jejichž bratři doma trpěli nejhorší útisk od panujícího národa.“¹⁷

V lednu 1849 se v Žamberku ve východních Čechách objevily letáky vyzývající rekruty z Čech, aby nechodili k odvodům a nebojovali proti Maďarům.¹⁸ V dubnu a v květnu téhož roku pak v Praze dokonce probleskly zprávy, že Kossuth se svým vojskem brzy vtáhne na Moravu a do Čech. Vrchní Pelikán ze Žamberka psal tehdy svým nadřízeným do Prahy a upozorňoval: „...kdyby se přiblížily maďarské revoluční oddíly k Čechám, nutno počítati s tím, že dvě třetiny obyvatel by se k nim připojily.“¹⁹ Obavy z toho, že by mohly informace o událostech v Uhrách zjitřit veřejné mínění v Čechách, konkrétně pak obavy z nebezpečí, které symbolizovali tzv. uherští emisáři, zůstávaly trvalou součástí jednotlivých úředních hlášení, které shromažďovali v Praze na místodržitelství a v pravidelných intervalech odesílali do Vídne. O těchto záležitostech ovšem běžně informovaly i noviny. Např. Jan Kozánek psal 26. června 1849 v *Moravských novinách*: „Podiviti se musí věru člověk, s jakou chytrostí Maďaři sobě všude přívržence hledají. Po celé Evropě skoro jsou jich sítě a ve Slezsku aspoň v pruském Slezsku jsou ne nepatrné nitky této sítě.“

Názory na maďarskou revoluci a jejího představitele Lajose Kossutha úřady zaznamenávaly a jsou zveřejněny díky B. Šindelářovi zejména pro oblast Moravy a Slezska.

Reflexe Lajose Kossutha v textech Karla Havlíčka

Karel Havlíček zůstává bezesporu nejvýraznější osobností české žurnalistiky od samotného vstupu na tuto scénu v roce 1845. Ukončil své redaktorství v *Pražských novinách* brzy po vypuknutí revoluce a od 5. dubna 1848 začal vydávat (s finanční podporou Vojtěcha Deyma) vlastní *Národní noviny*. Po jejich zastavení v lednu 1850 pak od května 1851 vydával v Kutné Hoře *Slovan*. Havlíček ve svých listech vždy věnoval pozornost všemu významnému, co se odehrávalo ve vnitřní i zahraniční politice, přirozeně sledoval i poměry v Uhrách. V listopadu 1848 tak komentoval způsob vedení bojů proti vzbouřeným Uhrům ze strany rakouské armády: „Tot' značí zrovna jako posílati proti Maďarům celou sílu po malých drobtích, aby nad nimi zvítěziti mohli.“²⁰ O poměrech v Uhrách uvažoval i v únoru 1849.²¹ Význam přijetí oktrojované ústavy ze dne 4. března 1849 právě s ohledem na její reflexi v maďarské politice Havlíček briskně odhadl hned 13. března: Bude to právě Kossuth, Italové a zejména němečtí republikáni, kdo se budou z tohoto dokumentu „radovat“.²² Přijetí oktrojované ústavy opravdu znamenalo velký zlom v maďarské politice, a tak je přirozené, že ji Havlíček nadále sledoval a záměrně informoval o důsledcích, které mají úspěchy Kossuthových stoupenců pro Slováky, resp. nemaďarské národy: „Nic nebrání nyní Maďarům

¹² PÍCEK, Václav Jaromír. *Politické zlomky o Čechách co příspěvek k ocenění politického a národního snažení Čecho-Slovanů*. Praha 1850, s. 60.

¹³ Připomínám alespoň ve skromném výběru např. Hanebné vraždy v Klatovech od Maďarů spáchané, in: NOVOTNÝ, Miloslav (ed.). *Letáky z roku 1848*. Praha 1948, s. 294–297. Píseň Maďarů na světě vydaná pro vytrávení žaludku některým, in: SMETANA, Robert – VÁCLAVEK, Bedřich (edd.). *České písně kramářské*, Praha 1949; cituji z písně Bouře a nepokoje nynějšího světa, in: VÁCLAVKOVÁ, Jaroslava (ed.). *Písně roku 1848*, s. 171–172, konkrétně s. 171.

¹⁴ PRAŽÁK. Brno 1994, s. 6.

¹⁵ CVEJN, Karel (ed.). *Paměti*. [I.] Frič. Praha 1957, s. 220.

¹⁶ KAZBUNDA. Praha 2013, díl II., s. 60.

¹⁷ Cituji podle HEIDLER, Jan. *Antonín Springer a česká politika v letech 1848–1850*. Praha 1904, s. 164.

¹⁸ HLAVAČKA, Milan a kol. Praha 2014, díl II., s. 266–267.

¹⁹ ŠINDELÁŘ, Bedřich. *Ohlas maďarské revoluce 1848–1849 na Moravě a ve Slezsku*. Praha 1957, s. 16.

²⁰ HAVLÍČEK, Karel. O politické situaci. *Národní noviny*, 1848, č. 182, 10. 11., s. 715.

²¹ HAVLÍČEK, Karel. Proti politickým klepům. *Národní noviny*, 1849, č. 42, 18. 2., s. 165.

²² HAVLÍČEK, Karel. Po rozpuštění říšského sněmu. *Národní noviny*, 1849, č. 61, 13. 3., s. 241.

obsadit opět Slovensko, a jak oni řadí v krajinách opět nabytých, jak se krutě mstí nad Slováky a Rumuny, svými nepřáteli, toť jest povědomo.²³

Brzy na to se Havlíček Kossuthovi a jeho strategii věnoval ještě obšírněji, když rozporoval dobové prokošutovské nálady v české společnosti, související právě s úspěchy maďarských vojsk: „Košut dokázal nám vždycky, že by, dojdá k moci, opět tak utiskoval Slováky, jako dříve, že nezná jinou než maďarskou svobodu, která jest vždy spojena s otroctvím Slovanů, tak jako byla spojena republikánská svoboda šlechty polské s nejkrutějším otroctvím sedláků. Není každý demokrat a přítel svobody, který se za něho vydává, a třeba nám nyní Košut v ouzkostech hory, doly sliboval, víme dobře, že by tak málo neb ještě méně slovo držel, než naše vláda ...“²⁴ V této souvislosti tedy Havlíček obhajoval provídeňskou politiku: „Proto držíme vládu naši aspoň za méně nám nebezpečnou než Maďary, byť by jinak zrovna tolik víry zasluhovala.“ O několik týdnů později se vyslovil pro zachování Rakouska, nikoli „s absolutistickými choutkami naší nynější vlády“, ale jako záštitu proti „přemrštěnosti mnohých zhorka nakvašených“, proti „rýpání některých uplacených přátel Frankfurtu i Košuta“.²⁵

Při porotním soudu, který probíhal v Praze 13. dubna 1849, tedy ještě dříve, než psal předešlé řádky, se Havlíček odvolával na to, že teprve po rozpuštění kroměřížského sněmu „začal Košut vyhrávat“ v Čechách, protože teprve tehdy získával síly a sympatie. Teprve od té doby bylo i v Praze slyšet „Eljen Košut!“, čehož by jinak nikdy nebylo.²⁶ Ohradil se v této souvislosti také proti prokurátorově výtce, že by si přál Kossuthův úspěch, zdůraznil naopak, že jeho noviny hájí zcela jiný směr.

Havlíček zhodnotil maďarskou politiku v širším kontextu, často komentoval její vztah ke slovanským národům a tuto problematiku i lapidárně shrnul: „S jedné strany stojí Košut a ve jménu republiky, ve jménu svobody volá nás k sobě, abychom se k Maďarům přidali; všechny Slováky, kteří s ním nedrží, nazývá jen reakcionáři a služebníky kamarily; slibuje při tom hory doly a vyhraje-li, budeme se dělit o to, co se vybojovalo; oni Maďaři jádro, nám Slovanům šlupky. S druhé strany zas starokonzervativní Maďaři z vysoké šlechty sedí okolo knížete Windischgrätze, který proti Košutovi bojuje, a umějí si věc tak navlíknouti, že kdyby Košut prohrál, přece zas jen Maďaři z toho zisk mítí budou, ovšem ve jménu své oddanosti k císaři. Blahoslavený člověk, který umí z jedné huby studené i teple dýchat! Zkrátka oni si to zařídili tak, že když vyhraje Košut, budou panovat Maďaři a když vyhrají Slované, budou přece taky panovat Maďaři. To je ta vznešená politika.“²⁷

Respekt ke Kossuthovi ale přes svá kritická slova Havlíček měl: „To ví beztoho každý, že naše ministerstvo za to

nemůže, že tato uherská válka se nám špatně daří, vina toho je jenom na Košutovi. Kdyby byl kníže Schwarzenberg na místě Košutově a Košut na místě Schwarzenberga, již dávno bylo celé Uhersko přemoženo.“²⁸

Havlíček přes své výhrady dovedl tedy Kossuthovy schopnosti ocenit a také protestoval proti tomu, aby byl veřejně pranýřován, tak jak tomu bylo v jedné otištěné *Nábožné písní k pánu Ježíši*, publikované v roce 1849 u nakladatele Bedřicha Stýbla a u tiskaře Karla Medaua: „My nejsme přátelé Maďarů a protivili jsme se jejich pánovitosti, jak za časů panování Metternicha, tak i za Košuta, ale takovými nestydatě vymyšlenými lžemi lid proti nim popuzovali, to držíme přece za podlost a nepoctivost nanejvýš mizernou“.²⁹ Jen zmínkou pak už jen Havlíček po kapitulaci u Vilagose v srpnu 1849 připomněl, že Kossuth je v současnosti v tureckém azylu.

Politické působení Lajose Kossutha se stalo v určitém směru pro Karla Havlíčka osudné. V závěru roku 1851, kdy se jednalo o Havlíčkově konfinaci, bylo totiž právě jeho působení rakouskými nejvyššími představiteli srovnáváno s aktivitami Lajose Kossutha. Vláda vychovávala by si v něm podle úředních dokumentů, které zpřístupnil Karel Kazbunda, soustavně jenom „druhého, snad ještě horšího českého Kossutha, kdyby nebyla s to užít proti němu opatření vážnějších a přísnějších“.³⁰ Havlíčka, kterého soudy nebyly s to na základě jeho publikovaných textů odsoudit, čekal pobyt ve vzdáleném a od Čech hlubokým Brennerem odděleném Brixenu.

Koneckonců i Josefu Němcovi, manželovi Boženy Němcové, při úředním vyšetřování přitížilo, když u něj během domovní prohlídky v Balážových Ďarmotech, objevili a zabavili Kossuthův portrét.³¹ Josefu Němcovi tato skutečnost následně vyšetřování zkomplikovala, ale držení maďarských revolučních textů mohlo mít fatálnější důsledky. Karel Havlíček připomněl jednu z takových tragédií: „Ve vlaských Benátkách byl dne 26. února odpraven (zastřelen) jistý pekařský tovaryš z Uher, jménem Jiří Hirl. On totiž v Trevisu jednomu vojáku od pluku Turského, který vedl transport do Verony, ukázal jakýsi revoluční, maďarský tištěný spis od maďarské emigrace v Londýně vydaný a chtěl jej – jak vládní noviny praví – k nevěrnosti svěsti. Voják to udal ve Veroně. Jak známo, mají slíbenou vojáci znamenitou náhradu peněžitou, když udají toho, kdo by je sváděti chtěl.“³² Havlíček rozebral tento úřední příkaz do možných praktických důsledků pro své čtenáře: „Ne nadarmo zde tuto událost uvádíme, neboť slovo sváděti má široký smysl a mnohý, který před vojákem některým nějaké prudké a neprozřetelné řeči vede, mohl by při panující nyní libovolnosti do velikého neštěstí zbůhdarma upadnouti, pod tou záminkou, že vojáka sváděti chtěl.“³³ Havlíček využil i jiné příležitosti, aby připomněl,

²³ HAVLÍČEK, Karel. Slované a Rakousko. *Národní noviny*, 1849, č. 80, 4. 4., s. 317. V přímých citátech respektuji jeho způsob psaní jména Košut.

²⁴ HAVLÍČEK, Karel. Válka uherská a Slované. *Národní noviny*, 1849, č. 86, 12. 4., s. 341.

²⁵ HAVLÍČEK, Karel. Potřeba foederace. *Národní noviny*, 1849, č. 106, 5. 5., s. 421. Podrobněji se zabývá Havlíčkovými názory i publikace HLAVAČKA, Milan a kol. Praha 2014, díl II., zejména s. 266–267.

²⁶ Rozebral KAZBUNDA, Karel. *Karel Havlíček Borovský*, I–III., Archivní správa Ministerstva vnitra, Praha 2013, zde konkrétně svazek II, s. 39.

²⁷ TOBOLKA, Zdeněk V. (ed.). *Karla Havlíčka Borovského Politické spisy. Díl II., část 2, Národní noviny (1848–1850)*. Praha 1901–1902, s. 564–565.

²⁸ HAVLÍČEK, Karel. Proti Prager Zeitungu. III. *Národní noviny* 6. 6. 1849, s. 521. In TOBOLKA. Praha 1901–1902, s. 580.

²⁹ HAVLÍČEK, Karel. Nábožná píseň k Pánu Ježíši. *Národní noviny*, 1849, č. 218, 23. 9., s. 861.

³⁰ KAZBUNDA. Praha 2013, díl II., s. 437 i s odkazy na archivní prameny.

³¹ Blíže POKORNÁ, Magdaléna. *Josef Němec. Neobyčejný muž neobyčejné ženy*. Praha: Academia 2009, s. 138.

³² HAVLÍČEK, Karel. Pozorovatel politický. In TOBOLKA, Zdeněk V. (ed.). *Karla Havlíčka Borovského Politické spisy. Díl III., část 2*. Praha 1903, s. 1312–1313.

³³ Tamtéž.

jaké důsledky mohly mít projevené sympatie k maďarské revoluci. Když ve svém *Slovanu* referoval o propuštění Viléma Gablera a Jana Kračmera z vězení za tiskové delikty, zmínil, že třetí, spolu s nimi odsouzený novinář Bedřich Moser se ještě na svobodu nedostal a soudil, že právě jemu úřady přičítaly k tíži jeho postoje v době maďarské revoluce v roce 1849.³⁴

Reflexe Lajose Kossutha v Kapesním slovníčku novinářském a konverzačním Ludvíka Rittersberga

Vztah české veřejnosti k revolučním událostem v Uhrách a konkrétně k Lajosi Kossuthovi nebyl a ani nemohl být jednoznačný a česká periodika si uvědomovala jeho politický význam, a proto jej ve sledovaném období neztrácela ze zřetele. Rozsáhlé heslo mu věnoval také český novinář a spisovatel Ludvík Rittersberg³⁵ ve svém *Kapesním slovníčku novinářském a konverzačním*, který vydával v letech 1850–1852.

Narozdíl od obecně známých osudů i profesního působení Karla Havlíčka se informace o Ludvíku Rittersbergovi z povědomí už vlastně vytratily, proto je třeba jej zde alespoň stručně představit.³⁶ Absolvoval pražskou polytechniku a stal se úředníkem ve státní správě. Byl to ale člověk mnohostranných zájmů, hudební skladatel, kritik, kreslíř, spisovatel i žurnalista, své technické schopnosti se snažil uplatnit jako vynálezce. V roce 1840 odešel do Haliče, kde se jako učitel jazyků usadil ve Lvově a tam se poznal s Havlíčkem, díky vlivu Karla Vladislava Zapa začal psát česky. Vrátil se v roce 1845 do Prahy, ale získal tu jen příležitostnou práci, patřil např. k těm, kteří excerpovali pro Františka Palackého. Během revolučního období se o vše bedlivě zajímal a začal v této době také výrazněji přispívat do tisku, mj. do *Slavische Centralblätter* a do Havlíčkových *Národních novin*.³⁷ Tehdy souzněl v názorech na politický radikalismus právě s Havlíčkem. Publikoval i samostatně, např. brožuru *Co jest konstituce*. Na radikálnější stanoviska, kdy kritizoval umírněnou politiku českých liberálů, včetně Havlíčka, přešel o něco později, po roce 1850.³⁸ V roce 1850 se objevuje mezi přispěvateli radikálně demokraticky zaměřeného *Pražského večerního listu*, tehdy začal také u nakladatele Jaroslava Pospíšila vydávat svůj *Kapesní slovníček novinářský a konverzační*. Po zákazu vydávání tohoto díla v roce 1852, jehož důvody budou níže zmíněny, už Rittersberg spíše živořil. Věnoval se beletrii a podařilo se mu vydat některé své starší novely. Posléze získal v Záhřebu možnost redigovat tamní list *Agramer Zeitung*, ale zastával tuto funkci jen do dubna 1854. V té době již patřil mezi osoby politicky kompromi-

tované, a tak se mu mnozí vyhýbali, např. i dávný známý Karel Vladislav Zap.³⁹ Sblížil se v této době s Ignácem Janem Hanušem, Josefem Podlipským a Boženou Němcovou. Po návratu ze Záhřebu už zoufale strádal, pokusil se ještě zachránit hospodářským podnikáním, a tak si v roce 1856 najal v Uhrách dvůr. Ale ještě téhož roku jeho podnikání zkrachovalo, z Uher zadlužený utekl a v Praze, kam se vrátil na jaře 1857, po roce zemřel. Jeho pohřeb v červnu 1858 se stal politickou demonstrací i se závažnými důsledky pro některé jeho účastníky, např. Josefa Václava Friče, který byl poté internován v Děčizi.

Rittersberg začal na svém slovníčku pracovat v polovině roku 1850, a jakmile měl připravenou část hesel, začal dílo vydávat.⁴⁰ Soustředil se ve svém díle na nejnovější dobu, tj. od počátku roku 1848, a protože se byl vědom toho, že existují zahraniční práce, které si případní zájemci mohou opatřit, omezil se proto „na užší i širší vlast naši a vůbec na Slovanstvo“. Zaměřil se „na všeobecný zeměpis, na výklad politických, konstitučních i občanských ústavů, práv a všeobecných poměrů, pro znamenitý počet vědeckých výrazů“. Živý zájem věnoval Rittersberg také italskému národnímu hnutí. S největšími sympatiemi psal o představitelích republikánského křídla italské revoluce. S nadšením líčil Gariibaldiho boj, odsuzoval francouzskou intervenci proti Římu (např. heslo Favre), stejně tak vyličil neapolské události (např. heslo Ferdinand II. Neapolský), obdivoval statečnost benátské republiky i odvahu republikánského hnutí v papežském státě.⁴¹ Poslední heslo, které představilo italského revolucionáře, pojednávalo o Mazzinim. Věcnou analýzu Rittersbergova hodnocení dalších dobových revolučních hnutí shrnul ve své citované práci Miroslav Hroch.⁴²

Subjektivní hledisko ve svém *Kapesním slovníčku* Rittersberg nijak netlumil a dnes je pro nás právě svými jasně formulovanými osobními stanovisky či jen prostými postřehy a vzpomínkami také důležitým svědectvím doby. Rittersberg v tomto svém díle v knižní podobě, nikoli tedy v mnohdy „krátkodechém“ denním tisku, informoval o záležitostech, listech i osudech novinářů, kteří se měli „ztratit“ z veřejného mínění, a to i v mezinárodním srovnání (zastavení listů, věznění redaktorů atd.). Ve své práci ovšem právě ze studia novin i vlastní novinářské práce vycházel a mnohé novinové texty v tomto svém díle znovu zpřístupnil. Popsal v tomto směru i mnohé strategie, jak bylo možné obejít či obcházet mnohá úřední nařízení regulující tiskovou politiku. V některých případech odkazoval Rittersberg na své zdroje – česky, německy psané či vydávané i v jiných slovanských jazycích. Ve zde publikované stati ovšem nejde o ověřování správnosti

³⁴ HAVLÍČEK, Karel. Pozorovatel politický. *Slovan*, 1850, 26. 10., s. 1428. In TOBOLKA, Zdeněk V. (ed.). *Karla Havlíčka Borovského Politické spisy. Díl III., část 2*. Praha 1903, s. 1159–1160.

³⁵ HROCH, Miroslav. Ludvík Rittersberga Kapesní slovníček novinářský. In *Studie z obecných dějin. Sborník historických prací k sedmdesátému narozeninám prof. dr. Jaroslava Charvátka*. Praha 1975, s. 97–116, nověji pak TÝŽ. Ludvík Rittersberg-účastník a komentátor revoluce. In SKŘIVÁNEK, Milan (ed.). *Národní obrození a rok 1848 v evropském kontextu*. Litomyšl 1998, s. 85–96.

³⁶ Souhrnnější text, než se jím začal zabývat M. Hroch, mu věnovala ZIELECKÁ, Olga. *Památce zapomenutého vlastence literáta a hudebníka Ludvíka Rittera z Rittersberku 1809–1858*. Praha 1926.

³⁷ Jedním z jeho textů byl např. Konstituční mocnářství a republika. *Národní noviny*, 1849, č. 122, 25. 5.

³⁸ Zajímavý příspěvek k jeho tehdejšímu působení srov. SVATOŠ, Milan. Politická funkce Rittersbergova dramatu Kamillus. In FREIMANOVÁ, Milena (red.). *Dívaldo v české kultuře 19. století*. Praha: Národní galerie, 1985, s. 215–517.

³⁹ Podrobněji i s konkrétními odkazy viz HROCH. Praha 1975, s. 100.

⁴⁰ Na základě pramenného materiálu uloženého v NA Praha, PM 1850-1854, sign. 8/4/36 zpracoval HROCH. Praha 1975, s. 101–103.

⁴¹ HROCH. Praha 1975, s. 112.

⁴² HROCH. Praha 1975, passim.

jednotlivých Rittersbergových údajů, ale o akcenty, které pro své současníky zdůraznil.

Rittersberg si uvědomoval velký význam revoluce v Uhrách, ale při jejím hodnocení stál před komplikovaným úkolem. Psal o jejím průběhu v řadě hesel a se zřetelnými sympatiemi k jejím ideám. Rozpor mezi respektem k revoluci a svými sympatiemi k národnímu hnutí Slováků řešil tím, že rozlišoval maďarské fanatiky „maďarony“ a „pravé“ revolucionáře (např. v hesle Hurban). Kde líčil maďarskou politiku vůči Slovákům, vždy stál na straně Slováků. Připomněl např. v hesle „dobrovolníci“ maďarskou mstu v místech, odkud se rekrutovali dobrovolníci do slovenských sborů.

Obecně se k problematice, vztahující se k maďarskému území, Rittersberg vyjádřil v samostatném hesle Maďarové: „Maďaři jsou národ ohnivý, smělý i bojovný, vroucně milují svou vlast a slynou z hostinnosti. Maďar bývá doborosrdčným a velikodušným, při tom hrdým, dráždí-li se ale, bývá při prudkosti své krve také divokým. ... Smutně známy jsou národní třenice mezi Maďary a Slovany v nejnovějším času. Musíme však na to upozorniti, že toto vášnivé počínání proti jiným národnostem v Uhrách vlastně v původním duchu maďarském neleží, nýbrž teprva v posledním čase skrze jednostrannou přepjatost jistých oblíbených novo-národních nastalo, pročež se nadíti lze, že tyto neblahé různice co pomíjející úkaz nedozralé módy brzo lepšímu směru ustoupí, což zajisté pro obě strany velmi žádoucí jest.“⁴³

Ludvík Rittersberg líčil revoluci v Uhrách jako konflikt s vídeňskou vládou, jako konflikt se Slováky, ale i s dalšími slovanskými národy (zejména Srby a Chorvaty). Analyzoval ji jednak v heslech biografických, zeměpisných (zde např. připomínal jak místa významných bojů, tak místa, kam se poražení představitelé maďarské revoluce uchýlili), ale i věcných (např. dobrovolníci, emigrace, internovat, intervence, jurat atd.).

Biografická hesla věnoval jak reprezentantům maďarské politické a vojenské scény, tak představitelům vídeňské vlády, vídeňského vojska, ale i světa slovanského; porážku maďarských vojsk pak vyličil i v samostatných heslech věnovaných některým z ruských vojevůdců. Soustředil výklad v těchto heslech právě na účast jednotlivých osob v revolučních dějích, některá taková hesla (např. Jindřich Dębniński) jsou vlastně vylicením sledu vojenských akcí. Rittersberg pojednal o stěžejních osobnostech maďarské revoluce, ale připomněl také její další reprezentanty, např. Františka Duška, ale také např. maďarskou „Amazonku“ Apollonii Jegelovu. Mnohá jména „mučedníků“ revoluce v Uhrách zmínil alespoň výčtem, např. když vykládal o kapitulaci u Vilagose, vyjmenoval všechny, kdo byli následně popraveni. Tam, kde měl příležitost, nezapomněl na ostny proti Vídni (např. v hesle o Ferenci Deákovi připomněl, že ten v květnu 1850 s odvoláním na nedávnou minulost odmítl pozvání Felixe Schwarzenberga, aby se podílel na novém zřízení Uher). I do těchto různých biografických hesel zapracoval

Rittersberg Kossuthovy názory, osudy, jeho rozhodnutí, ale i spory (zejména s Görgeym).

O samotném Kossuthovi zpracoval Rittersberg velmi rozsáhlé heslo na více než čtyřiceti stránkách,⁴⁴ rozsáhlejší v tomto kontextu snad jen heslo věnované bánu Jelačičovi⁴⁵ a císaři Ferdinandovi⁴⁶. Připomněl dobu a místo Kossuthova narození, studia a vzdělání, chudé poměry, z nichž vyšel, i první pracovní zkušenosti. Zmínil i osobní vazby, které Kossuthovi přinesly velký prospěch, od počátku pak zdůraznil jeho sympatie k radikálnímu a demokratickému hnutí a averzi, kterou probouzel v táboře konzervativců. Uvedl, že mezi tamními magnáty měl i své příznivce, kteří jej podpořili, aby vydával obsírné zpravodajství z jednání uherského sněmu. Tyto své noviny publikoval za velkého zájmu veřejnosti nejdříve kamenotiskem a později, když byl tento způsob šíření publikace úřady zakázán, rozšiřoval noviny tak, že jednotlivá čísla opisovali mladí studenti. V novinách zveřejňoval v úplnosti i přes úřední napomínání proslovy, které zazněly na sněmu. Přítrž jeho aktivitě tedy učinila ozbrojená moc, když jej odvedla – v noci – do budínské pevnosti. Tam strávil následující tři léta. Rittersberg připomněl v této souvislosti i legendy, kterými byl tento Kossuthův pobyt ve vězení opředen. Díky amnestii byl Kossuth osvobozen. Založil v Pešti politické noviny *Pesti Hírlap* a zúročil tam své schopnosti, zároveň ovšem podle Rittersberga „sobě i straně své škodil velice přepjatým fanatismem proti každé jiné národnosti a řeči nežli maďarské, hlavně proti Slovanům“.⁴⁷

Rittersberg ovšem na druhé straně s respektem hodnotil razanci, s jakou Kossuth kritizoval stávající neřesti a nedostatky v zemském zřízení, výsady šlechty, zneužívání moci vrchností a byrokracie. S obdivem Rittersberg hodnotil, jak se Kossuth dokázal brát za samosprávu a prosazení moci venkovských obcí i měšťanského obyvatelstva. Ocenil, že Kossuth dokázal prorazit i bariéru, kterou tamní společnost měla vůči průmyslovému rozvoji. Nové možnosti se otevřely podle autora hesla před Kossuthem, když byl zásluhou hrabaty Batthyányových zvolen v roce 1847 poslancem za pešťskou stolicí. Rittersberg popsal následný průběh revoluce v Uhrách i s důrazem na potenciál konfliktů, které přinášela zejména nesmlouvavá maďarská národnostní politika vůči slovanskému obyvatelstvu. Citoval při té příležitosti Kossutha, který srbské delegaci odpověděl: „Maďar přeje rád Srbovi podílu na oné svobodě, již on (Maďar) vydobyl, za to ale očekává také slušně, že jeho řeč bude ouvazkem, spojujícím s ním ty národy, s nimiž on svobodu dělí.“ A nezdržel se ani poznámky: „Prospěch národa maďarského vymáhá, aby vedle něho žádný druhý v říši platnosti národu neměl“.⁴⁸ Rittersberg tedy kritizoval Kossuthovu politiku, kterou maďarští revolucionáři prosazovali vůči Slovanům, konkrétně také proti slovenskému tažení.

Na jedné straně podle Rittersberga Kossuth získával pro svou rozhodnost sympatie, na druhou stranu přivedl právě pro svou nesmiřitelnost do jednoho tábora své protivníky: vídeňský dvůr, konzervativní stranu v Uhrách a Slovany.

⁴³ RITTERSBERG, Ludvík. *Kapesní slovníček novinářský a konversační. Díl II.*, Praha 1850, s. 433–434.

⁴⁴ Heslo *Košut Lajos* je otiskáno in: RITTERSBERG. Praha 1850, díl II., s. 245–288. Tento počestný způsob psaní ponecháváme v citátech, v dalším textu užíváme stejně jako jinde jeho mezinárodně respektovanou podobu, tedy Lajos Kossuth.

⁴⁵ Tamtéž, s. 809–866.

⁴⁶ Tamtéž, s. 353–411.

⁴⁷ Tamtéž, s. 247–248.

⁴⁸ Oba citáty tamtéž, s. 250, 251.

Oceňoval Kossuthovu výmluvnost, podnikavost, smělost, ráznost a také organizační schopnosti, s nimiž se snažil agitovat spojence v německém prostoru a schopnost získat na svou stranu i armádu a zajistit i její vyzbrojení. Kossutha Rittersberg přirovnával k rozdrážděnému lvu, hovořil o jeho ohnivém duchu, jeho chování v létě 1848 pak lapidárně shrnul, že „čím více záležitosti uherské se zhoršily, čím blíže a hrozněji nebezpečnost se zjevilo, tím smělejší řeč on vedl, tím přepjatější žádosti a výminky on stavil“.⁴⁹ Spojence Kossuth hledal v radikální německé politice, Rittersberg nezapomněl připomenout, že Kossuth dokonce vyhrožoval, že pokud by došlo ke konfliktu mezi rakouskou vládou a německou reprezentací, pak se Vídeň na Uhry nemůže spoléhat. Podrobně pak resumoval Kossuthovu proslulou řeč ze dne 3. srpna 1848 i s odkazem na to, jak o ní referovaly *Národní noviny* 10. srpna, tehdy za prozatímní redakce Jana Slavomíra Tomička, protože Karel Havlíček v té době působil jako poslanec říšského sněmu ve Vídni. Rittersberg tedy zdůraznil Kossuthovu odhodlanost a ráznost při sestavování vojska v září 1848 i ocitováním základních bodů vojenského zákona.

Rittersberg citoval i další jednotlivé dokumenty maďarské vlády i sněmu, konkrétně např. z 10. října 1848, a to včetně rozkazu, aby se vojska, pocházející z Uher a rozmístěná v ostatních zemích monarchie, vrátila zpět k obraně své vlasti. S odstupem od tehdejších „hromů revoluce“ Rittersberg zhodnotil, jak velké nebezpečí ale Vídni na podzim 1848 hrozilo, kdyby jí býval nepřišel Windischgrätz na pomoc dříve, než přitáhl Kossuth.

Rittersberg pojednal i o tom, jak po porážce u Schwechatu nastal obrat ve vývoji situace. Windischgrätz postupoval, Pešť i Budín se vzdaly, Lajos Batthyány byl zatčen a popraven (6. října 1849), revoluční vláda se narychlo 1. ledna 1849 stěhovala do Debrecínu, kam si Kossuth odvezl i svatoštěpánskou korunu a stala se mu veřejným symbolem, u něhož se dovolával podpory svých sympatizantů. Ironicky pak Rittersberg dodal, že od Kossuthova útěku z Uher se koruna postrádá a že při jeho slavném uvítání v Anglii se tamní noviny ptaly, k čemu takový republikán jako Kossuth potřebuje královskou korunu?

Kossuth navíc spoléhal podle Rittersbergovy interpretace na to, že anglický ministr zahraničních věcí lord Palmerston zatím dokázal udržet na uzdě všechny, kdo by proti Uhrům vystoupili, ale že i Kossuth zapomněl, že „ruský car někdy u proražení své vůle diplomatickými námitkami se zdržovat nedává“.⁵⁰ Kossuthovy pozice ovšem slábly i v souvislosti s tím, jak posilovala rakouská vojska v Itálii. Kam nemohl Kossuth osobně, tam působili jeho emisáři, byly plakáty a provolání. Ovšem domobrana v Uhrách fungovala, což dokládal Rittersberg i konkrétními čísly rekrutů a domobrana pak dokázala dostat Windischgrätzova vojska pod tlak, a tak mohl Rittersberg popisovat úspěchy úspěchů Kossuthových vojsk.

Kossuthovo osobní přílišné velikášství za této situace ale podle Rittersberga kontrastovalo s jeho zužujícím se mané-

vrovacím prostorem; tyto problémy dosvědčovala i vybraná Kossuthova korespondence, kterou zachytila ruská armáda.⁵¹ Od 25. června 1849 vyjednával Kossuth o spojení s tureckým pašou, sídlícím tehdy v srbském Bělehradě. Kossuthova snaha uzavřít příměří byla už v této situaci marná. Kossuth byl nucen se veřejně vzdát moci ve prospěch svého rivala Görgeye, který už tehdy ale podle Rittersberga potajmu vyjednával s představiteli ruské armády. Kossuth se v těchto dnech staral zejména o to, aby si zajistil pro sebe a pro své přátele únikovou cestu do Turecka. Turecká vláda je přijala a odmítla je Rakousku a Rusku vydat. V tomto případě Rittersberg připomněl, že to udělali s odvoláním na to, že postupují stejně jako v analogických případech tyto státy, když Turecko požadovalo vydání svých emigrantů.

Turecký pobyt se Kossuthovi protáhl, teprve 1. září 1851 mohl on a jeho blízcí zemi opustit. Rittersberg potom rozebíral, proč vlastně o Kossutha bylo i nadále tolik zájmu, když se stáhl z politiky. Za jeden z důvodů považoval zájem Anglie, resp. její obavy ze spojení Rakouska s Vatikánem. Druhým důvodem byla skutečnost, že o Kossuthově „hlučných a na oko skvělých demonstracích“⁵² mohla každá z politických stran referovat podle svých záměrů. Rittersberg popsal Kossuthovu cestu z Turecka do všech podrobností, včetně příjetí v jednotlivých místech, resp. i konfliktů, které jeho příjezd vyvolal. I když např. v Marseille nebyl městskou správou vítán, přesto se i tam našli jedinci, kteří mu dokázali veřejně i za cenu ohrožení vlastního života projevit obdiv⁵³, a to Rittersberg podrobně vylíčil. Vyjmenoval také opatření francouzské vlády proti těm, kdo Kossuthovi holdovali či kdo se jej v tisku ujal (např. byl zastaven list *Peuple*). S respektem byl Kossuth následně přijat vládní reprezentací v Portugalsku a s nadšením od tamní veřejnosti.⁵⁴ Dne 23. října 1851 doplul Kossuth do Southamptonu, kde se už od září chystaly oslavy jeho příjetí. Opět dopodrobna tyto události Rittersberg, i když s jistou rezervovaností, popsal: „Anglicko na slovo vzatá země zvláštních podivínství jest, dá se přece nesmírný hluk i okázalost z příčiny Košutova krátkého přebývání v Anglicku aspoň z našeho stanoviska věru ztěžka pochopiti“.⁵⁵ Rittersberg se věnoval popisu oslav, včetně toho, že resumoval i obsah Kossuthovy řeči při uvítání, v níž vyzdvihl jeho myšlenku, že svoboda je možná jen tehdy, když funguje samostatnost obcí, kritizoval při této příležitosti centralizaci a nakonec vzdal hold královně, zastupující „zásady svobody“.

Kossuth v Rittersbergově interpretaci dokázal prostřednictvím anglických novin referovat o průběhu maďarských událostí a vytvořil kolem sebe doslova úřad propagující svou nedávnou politiku. Jeho sídlo se stalo místem pro setkávání bývalých spolubojovníků i centrem, kam směřovali zahraniční Kossuthovi ctitelé. Návaly deputací dosahovaly desítek tisíc zúčastněných, jak Rittersberg uvedl. Obdiv ke Kossuthovi se projevoval i prodejem levných knih referujících o jeho životě, ale i součástí oděvů a dalších předmětů, vyzdobených symboly Kossutha. Kossuth podnikl také cesty

⁴⁹ Tamtéž, s. 254.

⁵⁰ Tamtéž, s. 267.

⁵¹ Tamtéž, s. 271.

⁵² Tamtéž, s. 274.

⁵³ Tamtéž, s. 276.

⁵⁴ Tamtéž, s. 277.

⁵⁵ Tamtéž.

po velkých anglických městech, kde jej vítaly až stotisícové davy. Kossuth ale nebyl v Anglii jen vítán, konzervativní strana i její tisková platforma proti němu vystupovaly, a tak si vysloužily veřejné protesty, dokonce veřejné pálení svého listu. U Kossutha probíhala také veřejná slyšení, manifestační projížďky i reprezentační bál za účasti nejvyšší aristokracie. Rittersberg nadšený pro Kossutha mírnil citátem z anglického listu *Morning Post*: „Může býti, že Košut jest schopný muž – Uhersko šlechtitná země – Anglicko má soucit pro Košuta i pro Uhersko, ale proto ať ani Košut ani přátelé jeho nemyslí, že Anglicko jim k vůli s cizími mocnostmi do rozbroje se pustí.“⁵⁶

„Košutománii“ v Anglii už brzdily i samotné anglické úřady. Rittersberg v ní dokonce viděl i jeden z důvodů, proč padl lord Palmerston, který zastával funkci vlivného ministra zahraničí. Za přemrštěnost Rittersberg také považoval to, že Kossuth z finančních příspěvků, které získal od svých příznivců, nechal v Londýně vybudovat vojenskou školu pro teoretickou i praktickou výchovu svých – po porážce revoluce – uprchlých druhů ve zbrani. V listopadu 1851 odplul Kossuth do Ameriky. V New Yorku byla součástí jeho slavného přivítání vojenská přehlídka, pochodňový průvod i velkolepá hostina. Rittersberg připomněl, že hold Kossuthovi složili i zdejší spisovatelé. I v New Yorku se ovšem proti němu ozvaly hlasy, kritikou nešetřily hlavně proti půjčce, která byla ve prospěch Kossutha vypsána a která dosáhla jen za tři týdny jeho zdejšího pobytu v přepočtu 250 000 zlatých stříbra.

Po zastávce v New Yorku následovala Kossuthova cesta po některých dalších amerických městech a pozvání od amerického prezidenta na slavnostní oběd dne 3. ledna 1852. Kossuth měl možnost promluvit i v obou sněmovnách kongresu, hostinu mu vystrojila i demokratická strana. Rittersberg neopomněl vyličit, jak luxusně Kossuth během svého amerického pobytu bydlel: ve 14 místnostech a chráněn byl čestnou stráží! Kossuth během tohoto „turné“ agitoval v zájmu své země. Ale ani takové velkolepé přijetí pryč – jak Rittersberg dodal – Kossutha zcela neuspokojilo, ocenil by ještě, kdyby mu byli holdovali jako uherskému guvernérovi.

Mezinárodní respekt v anglo-americkém světě, o němž se u biografických hesel reprezentantů maďarského hnutí zmiňoval, mohlo nahrazovat skutečnost, že sám Rittersberg nechtěl či nemohl význam těchto osobností zhodnotit. Netajil se ovšem svým postojem k vyličeným událostem, když psal o „statečném“, „neohroženém“ atd. přístupu maďarských vojevůdců.

Informace o Kossuthovi Rittersberg umocnil českému čtenáři i samostatným heslem o Kossuthově manželce Terezii. Vyličil její oddanost manželovi, dopodrobna pak její dobrodružnou cestu, okořeněnou i lstí, aby se po porážce revoluce za manželem dostala do místa jeho exilu. Rittersberg připomněl i osud jejich tří dětí, zastavil se zejména u pozornosti, kterou jim maďarská veřejnost věnovala, když jim bylo umožněno odjet za rodiči. Rittersberg doplnil rodinný portrét i připomenutím Kossuthovy matky Karolíny, opět jen s důrazem na její osudy za revoluce a těsně po ní, kdy musela žít v emigraci.⁵⁷

Rittersberg už pochopitelně nemohl zaznamenat kvůli datu vydání svého *Kapesního slovníčku*, že Kossuth se v červnu 1852 vrátil z Ameriky do Anglie, kde žil s menšími přestávkami až do roku 1861, kdy přesídlil do Itálie. V Turíně pak 20. března 1894 zemřel a jeho pohřeb v Pešti se stal národní manifestací.

Rittersberg dokázal ve svém díle pointovat příběhy, malebně líčit, pozdržet se u pikantérií. Tím přesvědčoval nejen v hesle o Kossuthovi, ale i v heslech o dalších představitelích revoluce v Uhrách. Popsal např. politické aktivity generála Haynaua, jeho působení v Uhrách, jeho nekompromisní a kruté zacházení s poraženými, včetně žen, i jeho konflikty s vídeňskou vládou právě kvůli některým jeho excesům v Uhrách. V podstatě třetinu rozsahu tohoto hesla Rittersberg věnoval jedné jediné události z generálova života, totiž útoku londýnské veřejnosti proti němu. Ten vyprovokovala generálova návštěva londýnského pivovaru již v době, kdy byl z Uher odvolán. Dopodrobna se v Rittersbergově textu český čtenář dozvěděl, jak generála vláčeli za vlasy ulicí, jak zničili jeho oblečení, včetně klobouku, pošpinili jej blátem, potupili jej i tím, že zneuctili jeho knír. Zbědovaného jej sice hostitelé zachránili, ale z útoku se zotavoval dlouho. Tento rozsáhlý popis až skandálního charakteru kontrastoval v Rittersbergově stati s informací, že Londýn (a Anglie obecně) je místo, které dokáže poskytnout bezpečný azyl politickým uprchlíkům jakéhokoli přesvědčení. „O příkladech veřejných outoků na bezpečnost cizích hostů z politických příčin nebývá ani slyšeti.“ Koneckonců, jak Rittersberg podotkl, i Metternichovi, který uprchl po březnových událostech z Vídně, v Anglii rozbil okno jakýsi rakouský občan, rodem Čech!⁵⁸

V hesle, které Rittersberg věnoval generálu George (ale Rittersberg uváděl Jiří) Klapkovi, se rozepsal o jeho literární činnosti (v této době již v monarchii zakázaných děl). Zhruba polovinu rozsahu hesla věnoval Rittersberg vyličení na svou dobu velmi výhodných podmínek, za nichž dokázal ve srovnání s u Vilagose poraženým Görgeym sjednat 27. září 1849 kapitulaci. Jeho portrét Rittersberg ještě doplnil legendou o tom, že v Košicích pietně uchovávají sud prachu, na němž Klapka sedával!

Rittersbergovu *Kapesnímu slovníčku* byla vytýkána rozvlácnost výkladu, nesoustavnost ve výběru hesel i nerovnoměrnost jejich rozsahu. To pramenilo jistě i z toho, že Rittersberg většinu hesel psal bez velkého odstupu od událostí sám na základě novinových výpisků. Jeho cílem také nebylo vydat encyklopedii v pravém slova smyslu, ale podat dobové svědectví o tom, čeho byl svědkem a bezesporu také agitovat.

Právě tato skutečnost neušla rakouskému, znovu zpříšňovanému, tiskovému dohledu. Zrušení cenzury v březnu 1848 přineslo do té doby nevídané uvolnění tiskových poměrů, záplavu periodického tisku i příležitostných letáků atd. Současně se zrušením cenzury ovšem vláda připravovala zákonná opatření regulující tisk. Provizorní nařízení k předcházení zneužívání tisku, přijaté ministerskou radou 18. května 1848, odkazovalo už svým názvem k tomu, že definitivní tiskový zákon má schválit až ústavodárné shromáždění. Svoboda slova, tisku a shromažďování měly být zakotveny v chystané

⁵⁶ Tamtéž, s. 280.

⁵⁷ Tamtéž, s. 288.

⁵⁸ Tamtéž, s. 611.

ústavě. Po rozehnutí kroměřížského sněmu byla ústava oktrojována 4. března. I její součástí se stala listina základních občanských práv (s působností mimo Uhry), včetně svobody slova. Ústava ovšem předpokládala vydání zvláštního zákona, který měl regulovat postup vůči zneužívání tisku. Tento patent ze 13. března 1849 byl také jako „zákon proti zneužívání tisku“ označován. Situaci v tisku pak výrazně ovlivnil výjimečný stav, vyhlášený v důsledku májového spiknutí platný v Praze a v okolí od 10. května 1849 až do 1. září 1853.

Za této situace se v březnu 1851 pražské místodržitelství obrátilo na generálního prokurátora W. E. Hikische s dotazem na jeho názor na Rittersbergovo dílo. Po dvou měsících prokurátor konstatoval, že z čistě právního hlediska nelze proti publikaci nic namítat ani zasahovat. Ale z hlediska státní politiky vyslovil prokurátor vážné pochyby, protože publikace připomíná postavy z nedávného revolučního dění, jakými byli např. generál Bem, Petr Fister, Vojtěch Fingerhut (tj. Náprstek, pozn. aut.) či Artúr Görgey. Prokurátorovy obavy zůstaly zatím bez odezvy a *Kapesní slovníček* vycházel bez úředních zásahů až do konce roku 1851. Začátkem roku nového vyzvala pražská policie nakladatele Jaroslava Pospíšila, aby změnil zaměření jednotlivých sešitů, protože se propagují pozice české radikální strany. Rittersbergova záležitost se dostala až do Vídně, odkud 12. června 1852 přišel pražskému místodržiteli apel, aby lépe pečoval o vydávání publikací tohoto druhu a aby zavedl opatření k nápravě. Tento pokyn úřady v Praze rozhýbal. Místodržitel vydal pokyn, aby policejní ředitel *Kapesní slovníček* bedlivě sledoval a nechal si předložit právě vydávané sešity ještě před jeho zveřejněním. Usoudil, že Rittersberg nedbal na předešlá varování a píše tónem, který „již dávno není trpěn v žádných novinách“. Doporučil mimořádná opatření, a protože v Praze ještě platil výjimečný stav, bylo možné již 8. července 1852 hlásit, že zemské vojenské velitelství zakázalo *Kapesní slovníček* jako publikaci, která byla nesena státu nebezpečnou tendencí.

Sankce postihly i nakladatele Pospíšila, protože mu bylo nejen zakázáno dílo dále tisknout, ale bylo mu zabaveno 200 ještě neprodaných sešitů. Pospíšil se odvolal, ale se žádostí, aby mu byly zabavené výtisky buď vráceny nebo proplaceny, neuspěl.

Ale i v této situaci se ještě diskutovalo i o možnostech dalšího vydávání *Kapesního slovníčku*. Nejvyšší policejní úřad ve Vídni v této situaci liberálněji argumentoval, že platí původní povolení, které Pospíšil získal, a že tedy není třeba vydávat nový souhlas. Pražské místodržitelství prosazovalo nový souhlas, který by byl vázán na podmínku, že nakladatel nebude otiskovat v *Kapesním slovníčku* životopisy kom-

promitovaných politiků a že vůbec potlačí politické úvahy. Pražská policie, v jejímž čele tehdy stál Leopold Sacher Masoch, ovšem považovala jakékoli pokračování díla za státu nebezpečné, a proto nepřípustné. Toto stanovisko se nakonec prosadilo. Nakladatel Pospíšil již s úřady o dalším vydávání nevyjednával a ta jeho jednání, která se týkala náhrady škody za konfiskaci, skončila neúspěchem.⁵⁹

Tato jednání probíhala v době, kdy byla pravomoc správních orgánů ve vztahu k tisku ještě posílena. Nařízení ze dne 6. června 1851, které vzniklo jako reakce na působení Havlíčkova *Slovana*, usnadňovalo administrativní represí periodického tisku za použití instituce dvou výstrah a možnosti následného úředního zastavení příslušného listu. Silvestrovské patenty ze dne 31. prosince 1851 zrušily platnost oktrojované ústavy, a tedy i občanských svobod, které garantovala, mimo jiné svobody tisku. V květnu 1852 byl pak po téměř roční přípravě vydán nový tiskový řád, který přebíral z dosavadních předpisů všechna opatření omezující tisk a připojoval k nim další.⁶⁰ Konfiskovány mohly být vytištěné exempláře, zabavována mohla být i sazba a postížený mohly být všechny osoby, které se na vydavatelské činnosti podílely.⁶¹

Nelze jednoznačně a konkrétně uvést, které heslo bylo onou pověstnou „poslední kapkou“, kvůli které bylo další vydávání Rittersbergova díla zakázáno, ale hesla s maďarskou tematikou k tomuto úřednímu rozhodnutí bezesporu přispěla. Příznačné je, že Rittersbergův *Kapesní slovníček* končil nedokončeným heslem „Medakovič“. To byl lékař, který v roce 1848 zřídil v srbském Karlovcích tiskárnu, v níž vydával prosrbsky orientované listy, následně odtud vycházely národně a radikálně vyhraněné srbské noviny *Napredak*, které byly v srpnu 1849 potlačeny a jejich autor odsouzen. I když mu byl pobyt ve vězení promínut, veřejně se již bránit nemohl, protože tiskovou platformu už neměl k dispozici.

Ludvík Rittersberg si během vydávání jednotlivých svazků *Kapesního slovníčku* přirozeně vydávání jeho dalších svazků promýšlel. V jeho pozůstalosti uložené v Literárním archivu Památníku národního písemnictví zůstal uchován heslář. Z něj je patrné, že se Rittersberg chystal maďarské problematice, Uhrám a jejich politickým představitelům věnovat pozornost i nadále. U některých hesel (srbská, turecká, ale i slovenská atd.) nelze ovšem vždy jednoznačně určit, zda a do jaké míry by se věnovaly maďarským reáliím. Zde připomenou jen ta hesla, nesporně spjatá s touto problematikou, ať již to byla hesla věcná, osobní či geografická. Pro Rittersberga bylo i zde příznačné, že se chystal věnovat značnou pozornost, stejně jako v již vydané práci, maďarskému periodickému tisku.⁶²

Význam, který měly Rittersbergem publikované infor-

⁵⁹ Podrobněji rozebral Miroslav Hroch ve výše citovaných pracích, o něž se v této části opírám.

⁶⁰ Podrobněji zpracováno i s odkazy na další literaturu v díle WÖGERBAUER, Michael a kol. *V obecném zájmu. Cenzura a sociální regulace literatury v moderní české kultuře 1749–2014. Svazek I, 1749–1938*. Praha: Academia – Ústav pro českou literaturu AV ČR, 2015.

⁶¹ *Allgemeines Reichs-Gesetz- und Regierungsblatt für das Kaiserthum Österreich* 1852, s. 603–615, č. 122. Výklad zákona přinesla i instrukce k němu, *Instruction zur Durchführung der Press-Ordnung vom 27. Mai 1852*, Wien, K. K. Hof- und Staatsdruckerei 1852. Srov. dále OLECHOWSKI, T. *Die Entwicklung des Presserechts in Österreich bis 1918*. Ein Beitrag zur österreichischen Mediengeschichte. Wien-Mainz 2004.

⁶² Z těchto hesel tu připomínám následující, mnohdy ale blíže nespecifikovaná: W. L. Meslényi, Meszároš, Nádasdy, Sándor Nagy, Odsouzení v Uhřích, Sv. Ondřej, Ostříhom, Pálffy, Paloczy, Pandur, Pešť, Pester Morgenblatt, Pesti Hirado, Pestanna, Pesti Napló, Pesti Röpivek, Petőfi, Petrovaradin, Popravy v Uhřích, Pulszky, Sándor Cbl., Szabó, Szapary, Szarvasy, Szeberenyi, Szechen, Szemere, Szemerová, Szabó, Szamros-Ujvaru, Szechenyi Štěpán, Szögenyi Ladislav, Székely, Szentvanyai, Szerenyi, Szolnok, Szontágh, Szögyenyi, sv. Štěpán, Temešvár, Török, Uherská koruna, Uherské popravy, Uherská pojišťující společnost, Uhersko, uherští staří hradové, Uhry, Varadin, Wesselenyi. Uloženo v Literárním archivu Památníku národního písemnictví, f. Ludvík Rittersberg. Děkuji pracovníkům této instituce za možnost studia.

mace o revolučních událostech v Uhrách a jejich politické reprezentaci, je třeba vnímat v širším kontextu dobových zákazů knižních publikací, jejichž seznamy vznikaly průběžně. Jeden z nich vyšel jako *Chronologicko-abecevní seznam tisků zakázaných v monarchii podle nařízení ministerstva vnitřní z roku 1851 a tiskového nařízení policejních úřadů z roku 1852*.⁶³ Obsahoval kromě Rittersbergova *Kapesního slovníčku* (zákaz otisků v prosinci 1852) také dílo Václava Frosta *Jen s pravdou ven! neboli sprostý rozum o velkých věcech* (zákaz ze září 1852). Z celkového počtu 255 titulů, resp. 260 položek, je zřejmé, že zakázány byly především texty jazykově německé (180), následovaly polské (28), italské (24), francouzské (15), anglické (4) a maďarské (4). Skutečnost, že byly zakázány jen čtyři maďarsky tištěné texty, ovšem neodpovídá počtu textů, které se zabývaly maďarskou problematikou. Byly mezi nimi zakázané práce o maďarských revolučních událostech a o jejich představitelích, resp. o samotném Kossuthovi, v celkovém počtu 28 položek.

Dne 22. ledna 1852 tak byl např. zakázán historický román *Magyar (egy) Család a a forradalom allatt* (O revolučních událostech v Uhrách⁶⁴). Dne 16. února 1852 úřady zakázaly *Magyar (A) polgári alkotmány veszterek vad-és-okai* (Obvinění a důvody, pokud jde o zrušení maďarské ústavy). Dne 25. září 1852 byla zakázána publikace *A Diszes Tarsalkodo vagy is. Vilagba Termettember Hasznos kezikönyi minden nemzet és ranguak szamara. Mosadil Bövitelt kiadás* (Povedený společník. Užitečná příručka světoběžníka pro každý národ a jeho vysoce postavené), tentýž den byla zakázána i další práce *Magyarország nepei, törtenete tekintetben* (Národy Uher, se zřetelem k jejich dějinám). Tyto tituly byly publikovány v maďarštině, ale to byla výjimka, protože většina zakázaných titulů byla publikována v němčině, ať už se jednalo o jazyk originálu práce či o jeho překlady. U některých děl není ale uveden ani rok vydání, ani jméno autora či autorů, ani další důležité bibliografické údaje. Následující výčet je tedy orientačním přehledem těch titulů, které byly úřady v dané době zakázány, i když nemohou být na tomto místě důkladně analyzovány ani po obsahové stránce, ani na základě přesné argumentace konkrétních zákazů.

Dne 25. července 1851 bylo zakázáno dílo *Ungarns Selbstständigkeit im Interesse von Europa*. Dne 21. října 1851 byla zakázána ve dvou svazcích práce Georga Klapky *Der Nationalkrieg in Ungarn und Sickenbürgen*. Dne 10. ledna 1852 byla zakázána práce Oskara Falkeho, *Ein Ungarheld*. Dne 6. února 1852 bylo zakázáno beletristické zpracování práce o ministerském předsedovi v době revoluce Lajosi Batthyányem *der letzte Magnat*. Dne 24. února 1852 bylo zakázáno druhé vydání práce *Ungarn's gutes Recht*. Dne 6. října 1852 byly zakázány *Bild aus Ungarn. Drei Gefänge*. Dne 14. října 1852 byla zakázána Emericha Kovacse *Kampf und Verrath. Blätter aus dem Kriegstagebuche eines Honved-Officiers*. Dne 28. října 1852 byla zakázána Hildebrandtova práce *Ungarn, Land, Volk und Freiheitskampf*. Represe se týkaly prací různých žánrů. Dne 26. srpna 1852 byla za-

kázána práce *Nationallieder der Magyaren* a 20. listopadu 1852 pak Würthova divadelní hra s historickou tematikou *Die Ziegeuerkönigin von Ungarn im Jahre 1849*. Dne 20. listopadu 1852 byla zakázána práce *Rys wojny węgierskiej w latach 1848–1849*. Dne 13. prosince 1852 zakázali práci z pera Seweryna Bilińského *Polacy w Turcyi po upadku rewolucji węgierskiej* z roku 1849. Dne 28. prosince 1852 byl zakázán druhý díl práce *Aus dem Tagebuche einer ungarischen Damen*, konkrétně šlo o deník Theresy Pulské, manželky významného představitele maďarské revoluce.

Kromě již výše zmíněných prací dvou reprezentantů maďarské revoluce Klapky a Batthyányho byla dne 6. května 1852 zakázána práce Artura Görgeye *Mein Leben und Wirken in Ungarn in den Jahren 1848 und 1849* a 23. prosince 1852 pak bylo zakázáno další dílo téhož autora *Leben und Wirken in Ungarn*. Právě případ zakazu Görgeyova díla byl brán jako určité memento i důvod ke zpřísnění dozoru nad Karlem Havlíčkem, tehdy deportovaným v Brixenu. V době, kdy byl Görgey poslán do Klagenfurtu do domácího vězení, sepsal tu své dílo *Mein Leben und Wirken* a po částech se mu jej podařilo vyvézt do zahraničí a v Londýně publikovat. Zákaz této Görgeyovy práce narazil v Praze na ekonomický problém. Dílo stálo šest říšských tolarů, což byla značná částka, a tak se v Praze rozhořelo jednání postižených zákazem s úřady o tom, kdo na sebe vezme zodpovědnost za škody, které ze zabavení předplaceného díla vznikne.⁶⁵

Systematickou pozornost ovšem věnovaly úřady samotnému Lajosi Kossuthovi. Dne 18. ledna 1852 byly zakázány v Brémách publikované Kossuthovy projevy na shromážděních v Cincinnati *Antwortsreden Kossuth's und Kintel's auf den Meetings in Cincinnati*. Dne 21. ledna 1852 byl vydán první sešit práce *Kossuth und der Capitulation bei Vilagoš* a hned byla zakázána. Dne 5. února 1852 pak tentýž osud stihl práci *Kossuth in England. Ein Beitrag zur Geschichte unserer Zeit*. Dne 24. března 1852 byly zakázány *Kossuth's Rede behalten vor dem Stadtrathe in New York*, které Kossuth přednesl v tamním hotelu dne 11. prosince 1851. Dne 25. května 1852 zakázána práce *Ludwig Kossuth und Clemens Metternich*. Dne 21. října 1852 byl zakázán životopis *Ludwig Kossuth* z pera Z. G. Horna. Dne 28. října 1852 pak byla zakázána třídílná práce dalšího z účastníků revoluce Bertalana Szemereho, *Graf Ludwig Batthyany, Arthur Görgey und Ludwig Kossuth. Politische Charakter-skizzen aus dem ungarischen Freiheitskampfe*. Dne 28. prosince 1852 byla zakázána práce od Pierra Duponta *Kossuth, Poesie et musique*; v poslední den roku, dne 31. prosince 1852, byla zakázána práce *Kossuth in England und seine Reden von dem britische Volke*.

Zákaz tedy stíhal zákaz, ať již se to týkalo domácí či dovozené produkce publikací, ale s jejich efektivitou nebývaly úřady spokojeny. Nejvyšší policejní úřad ve Vídni nakonec s jistou dávkou nepřiznané rezignace dne 3. března 1853 obecně nařídil, aby se v novinách neobjevovaly žádné zprávy o Mazzinim, Kossuthovi a „jejich zrádných proklamacích“.⁶⁶

⁶³ *Chronologisch-alphabetisches Verzeichniss...*, s názvem v českém překladu jako *Chronologicko-abecevní seznam tisků zakázaných v monarchii podle nařízení ministerstva vnitřní z r. 1851 a tiskového nařízení policejních úřadů z r. 1852* je uloženo v Archivu Národní knihovny, fond Národní knihovna, sign. 884.

⁶⁴ Za překlady maďarských titulů srdečně děkuji PhDr. Evě Irmanové, CSc.

⁶⁵ HOVORKA, Josef M. *Dějiny gremia knihkupcův a nakladatelů pražských na základě archivních pramenů gremiálních*. Praha 1921, s. 81.

⁶⁶ NA Praha, PM 1850-1854, sign. 8/4/61.

Závěrem

Studie upozornila na některé z důležitých veřejně publikovaných reflexí maďarské politiky a zejména jejich představitelů v českém tisku v letech 1848–1852 s důrazem na obraz Lajose Kossutha v textech Karla Havlíčka a Ludvíka Rittersberga. S ohledem na žánrovou různost jejich publikací (periodicky vycházející tisk v případě Havlíčka a souhrnné dílo, byť publicistického charakteru u Rittersberga) by bylo ovšem téměř samoúčelné obě tyto dobové výpovědi detailně srovnávat. Jejich autoři plnili ve veřejném prostoru každý svou funkci, jeden aktuálně zpravodajskou, druhý s jistým časovým odstupem připomínal hodnoty, osobnosti či události postupně vytěšňované v měnících se politických poměrech po porážce revoluce. Havlíček a Rittersberg ačkoli během revolučního období 1848–1851 ideově zcela nesouzněli, v průběhu tohoto období se odcizili, v kritice Kossuthovy

národnostní politiky vůči Slovanům se ovšem shodli. Rittersbergovo dílo, byť nedokončené a byť se vyznačující značnou nevyvážeností, je důležitým dobovým pramenem i pro vzpomínky a osobní soudy autora, které obsahuje. Výzkum problematiky, který poskytla tato studie, nabízí do budoucna další potenciál, jak s ohledem na pramennou základnu (např. úřední hlášení o náladách obyvatelstva, ale i prameny soukromé proveniencce, ať již jde o korespondenci, popř. deníky), tak při výzkumu jednotlivých témat.

doc. PhDr. Magdaléna Pokorná, CSc.
Historický ústav AV ČR, v. v. i.,
oddělení dějin 19. století,
Prosecká 809/76, CZ-190 00 Praha 9
pokorna@hiu.cas.cz